

tidsskrift.dk

SALVATOR FABRIS DEN ITALIENSKE FÆGTEMESTER OG HANS FORBINDELSER MED CHRISTIAN IVs HOF

Fund og Forskning, Bind 31 (1992)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ffo/ffo_1992_31-PDF/ffo_1992_31_101025.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=101025>

pdf genereret den : 22/5-2008

SALVATOR FABRIS
DEN ITALIENSKE FÆGTEMESTER OG HANS FORBINDELSER
MED CHRISTIAN IV's HOF

AF

GIUSEPPE MIGLIORATO

Under signaturen Gl. kgl. Saml. 1868 4° opbevarer Det kongelige Bibliotek tre håndskrevne bind, som stammer fra biblioteket i Göttingen, nemlig *Sientia et pratica del'arme* skrevet af Salvator Fabris Padovano, Cavalliero del hordine delli Sette Cori (ridder af de Syv Hjerters orden). Håndskrifterne, der er udført på pergament og indbundet i sort fløjel, indeholder den berømte italienske mesters lærebog i fægtekunsten, blændende illustreret med farvelagte tegninger af nøgne mandspår i forskellige fægtepositioner som parader, stød med sværd, stød med sværd og dolk og med kappe og sværd.

Salvator Fabris blev født i 1544 og døde 1617 i Padova. Om fødestedet hersker der nogen usikkerhed, for selv om de fleste af hans levnedsskildrere hævder, at han stammede fra Padova, så skrev en af hans tyske udgivere Johann Joachim Hynitzsch 1677 på hans mindetavle blot, at han var født i Italien „vitam Italiae, Paduae sua funera debet“. ¹⁾ Og en anden forfatter hævder, at han blev født i Bologna. ²⁾ Oplysningen kan være rigtig, idet Fabris nok betragtes som en af de ypperste eksponenter for den venetianske fægteskole (Padova hørte under Venezia), men ligesom Nicoletto Giganti anses han også for at være elev af Giacomo di Grassi fra Modena, der virkede i Bologna, inden han begyndte at undervise i Venezia, Treviso og Padova. ³⁾ Foruden i Italien, Tyskland og Danmark udøvede Fabris ifølge hans levnedsskildrere også sin kunst i Spanien og Frankrig. ⁴⁾ Han var en af sin tids allerdygtigste udøvere af denne kunst, som var opstået og udviklet i Italien, og som siden det 14. århundrede havde nået en sådan grad af perfektion, at det fik franske,

tyske og spanske fyrster og adelsmænd til at rejse til halvøen, nærmere bestemt til Bologna, Padova og Milano, for at tilegne sig den italienske skoles hemmeligheder.

I 1500tallet fik fægtningen takket være italienske mestre og yndere sin gyldne tid i hele Europa. Ved de fyrstelige hoffet var der ved siden af musikere, skuespillere og poeter talrige italienske våbenmestre. Således blev Fabris' afhandling om fægtekunsten skrevet ved hoffet hos Johan Friedrich, hertug af Schleswig-Holstein-Gottorp (1579-1634) og luthersk ærkebiskop af Bremen fra 1596. Håndskriftet er tilegnet denne i „Vorde“, formentlig Bremervörde, den 30. sept. 1601.⁵⁾

Hvordan det var gået til, at Fabris opholdt sig på dette sted, fortæller han selv i et brev fra „Stadem“, rimeligvis Stade, den 28. okt. 1599 til Christian Barnekow ved hoffet i København.⁶⁾ Fabris havde lært den danske adelsmand at kende under dennes ophold i Padova 1588 og 1590. Barnekow foretog fra 1574 usædvanlig vidtstrakte studierejser og blev under disse den 5. jan. 1588 immatrikuleret ved universitetet i Padova som medlem af den tyske juristnation, men tog snart efter videre for at bese Konstantinopel, det Hellige Land og Ægypten.⁷⁾ Da Barnekow kom tilbage til Padova, blev han på grund af sin rejseerfaring, de mange venskaber, han havde knyttet med kendte personer, og sin udmærkede begavelse et samlingspunkt for „den tyske nation“, der udgjorde en særlig studenterkorporation delt i en afdeling for jurastuderende og en afdeling for studerende af artesfagene (filosofi, filologi m.v.), herunder også lægestuderende.⁸⁾ Værdsat af alle blev han aug. 1590 tildelt en lederfunktion som juristnationens consiliarius, men frasagde sig hvervet allerede dec. samme år for at vende tilbage til sit fædreland.

På denne tid underviste Salvator Fabris i fægtning i Padova og stod på særdeles god fod med de tyske studenter. I den tyske nations akter fortæller en vis Henricus a Palandt fra Geldern, at Fabris med stort held og, som han selv erklærede, „af kærlighed til vore landsmænd“ i juni 1591 bilagde en væbnet strid, som var blusset op mellem nogle tyske studenter og en soldat fra Padova på grund af et ørkesløst spørgsmål om forrang.⁹⁾ Til bilæggelsen bidrog iøvrigt Antonius Battus fra Haderslev, senere kgl. dansk livlæge, der blev anset som en ung mand med stor erfaring og altid beredt til at hjælpe. Sådanne stridigheder fandt ofte sted mellem de udenlandske studenter og indbyggere i Padova, men Fabris forstod altså at indynde sig hos de udlændinge, som uden tvivl var hans bedste kunder. I slutningen af 1500tallet og begyndelsen af 1600tallet besøgte såvel italienske som tyske og andre udenlandske studerende de mange våbensale, hvor dygtige og berømte mestre under-

Titelbladet til Fabris' „Sientia et pratica del' arme“, som han dedicerede til hertug Johan Friedrich. Gl.kgl. Saml. 1868 4°

viste. „Vi var der [i Padova] hele den følgende dag og beså fægte-, danse- og rideskolerne“, skrev Montaigne nogle år tidligere.¹⁰⁾

Af Fabris' brev til Barnekow fremgår det, at han i 1598 havde haft hertug Johan Friedrich blandt sine elever i nogle måneder. Hertugen og hans ældre bror Johan Adolf var blevet immatrikuleret ved den tyske juristnation i april 1598, og da Johan Friedrich vendte hjem, lykkedes det ham at overtale Fabris til at følge med ved at tilbyde ham en løn på 600 guldscudi og 500 sølvdalere om året samt mulighed for at holde 4 heste og spise i hertugens messe. Alt dette, skriver Fabris, er han hertugen meget taknemmelig for. Derimod beklager han sig over hoffet, som kun giver ham få lejligheder til at undervise og dermed mulighed for yderligere indtjening. Det virker, som om Fabris i tilsørede vendinger foreslår sig selv til en tilsvarende stilling ved det langt mere velhavende og livlige hof i København, og at han sætter sin lid til anbefalinger fra Barnekow og andre elever og patroner, som han havde lært at kende i Padovaårene.

Men Fabris' bøn forblev uopfyldt i to år. Først i efteråret 1601 kunne han med sin håndskrevne afhandling som en kostbar afskedsgave forlade hertugen, og den 12. oktober blev han antaget som hofjunker og Christian IVs personlige våbenlærer,¹¹⁾ sandsynligvis efter at Barnekow og andre adelsmænd havde talt hans sag.

Den unge konge kom til at sætte stor pris på den italienske våbenmester, som var udøver af en ikke særlig original, men praktisk fægtning, og det var på kongens ordre, at man i Henrik Waldkirchs bogtrykkeri den 25. sept. 1606 afsluttede trykningen af Fabris' afhandling *De lo schermo overo scienza d'arme* (Om fægtning eller fægtekunst), med andre ord en udgave af manuskriptet fra Gottorp, men nu dediceret til Christian IV 20. april 1606. Det kobberstukne titelblad er rigt udsmykket og efterfølges på bagsiden af en gengivelse af det danske rigsvåben, begge stukket af den flanderske kobberstikker Jan Halbeeck. Størstedelen af de 190 kobberstik, der er indtrykt i bogen og fremstiller de forskellige fægtepositioner, er gengivelser af de samme illustrationer, som findes i Gottorpmanuskriptet, og bærer Halbeecks kunstnermonogram. Men et portræt af Christian IV og (på s. 151) af Fabris, der på venstre side af brystet bærer sine ordensdistinktioner og på højre side kongens portræt, er stukket af Nicolaus Andrea fra Flensborg, mens ca. 60 andre kobberstik er signeret af Francesco Vallengio (Valesio), født 1560 i Bologna, og enkelte af I. de Bost.¹²⁾

Fabris' ophold ved det danske hof lakkede imidlertid mod enden. 66 år gammel var hans helbred blevet dårligere, og i slutningen af bogen

Salvator Fabris
som Fægtebogen
præsenterede ham i
dette kobberstik af
Nicolaus Andrea

undskyldte han (s.256), at han ikke, således som han var begyndt på, havde kunnet inddele den i kapitler, „fordi der var tilstødt utilpashed, som forhindrede det“. I efteråret 1606 anmodede han kongen om at få sin afsked. Rig, berømt, højt agtet og udnævnt til den øverste for sin orden, men med svageligt helbred ansøgte han om orlov og tilladelse til at rejse hjem til Italien „for at ordne mine sager“. ¹³⁾ Afrejsen ønskedes foretaget i november måned, og hans tilbagekomst til Danmark blev sat til maj året efter. Kongens svar var imødekommende, og selv om han først den 18. april 1607 udstedte en attest for fortjenstfuld gerning, på een gang en anbefaling og passérseddel, ¹⁴⁾ var Fabris allerede den 5. dec. 1606 nået til Hamburg på vej mod Italien. Det fremgår af det første af seks breve, som han på sin rejse sendte til en af sine danske patroner, Jonas Charisius, hofråd og en af kongen meget benyttet sekretær ansat i Tyske Kancelli. ¹⁵⁾

⁴ Fund og Forskning, bd. XXXI

Sandsynligvis gik bekendtskabet mellem Fabris og Charisius godt og vel femten år tilbage. Charisius blev immatrikuleret ved universitetet i Padova 1589, hvor han studerede medicin indtil 1594 og trods sin unge alder kom til at spille en rolle i første række ved den tyske artistnation, der omfattede de filosofiske, teologiske og medicinske studerende. Han blev flere gange benyttet til at bilægge stridigheder som f.eks. i en sag mellem nationen og den unge Jan Jessensky (Jessenius), senere ven med Tycho Brahe,¹⁶⁾ og det blev ham ofte overdraget at repræsentere nationens interesser over for magistraterne i Venezia.¹⁷⁾ Brevene fra Fabris viser, at han stod i et nært venskabsforhold til Charisius, der kom til udtryk i gensidig tillid og åbenhjertighed. Mest interessante er fire af brevene, hvori Fabris forklarer sin rolle i en ubehagelig pengestrid, som havde sat ham i modsætningsforhold til et par andre italienere ved Christian IVs hof.

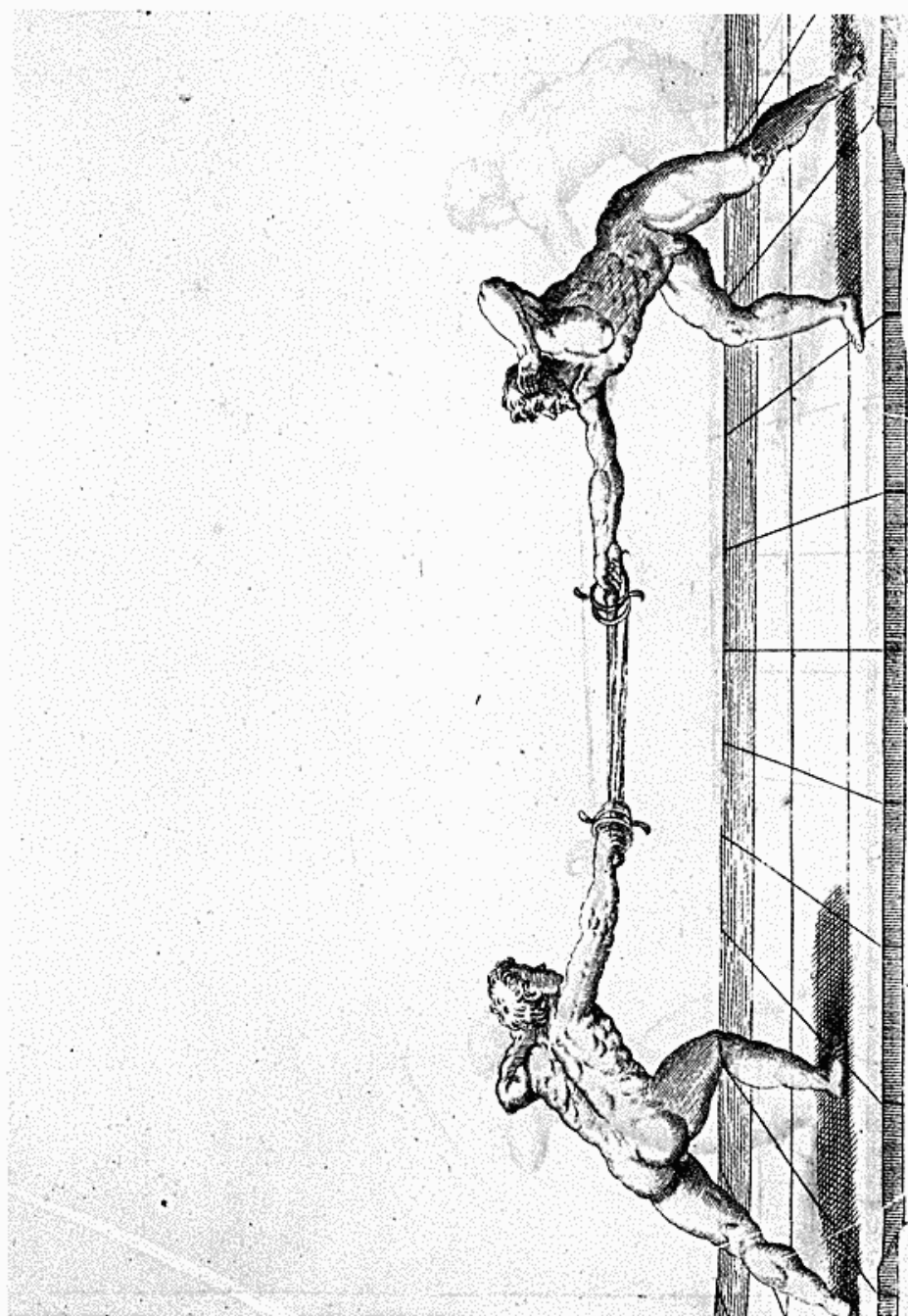
I sommeren 1606 havde den venetianske musiker Vincenzo Bertolusi henvendt sig til Fabris fra den polske konge Sigismund IIIs hof, ved hvilket han beklædte en stilling som organist i Krakow.¹⁸⁾ Anledningen var, at han ønskede at træde i Christian IVs tjeneste som kapel- og koncertmester og organist. Han havde opholdt sig i Polen siden 1595, men var født på øen Murano i den venetianske lagune og havde sandsynligvis studeret ved San Marco skolen. Og han var ganske givet bekendt ikke alene med Christian IVs musiklidenskab og hans ry som mæcen for de musiske kunster, men også med den store agtelse kongen nærede for den venetianske organisttradition. I 1599 lod kongen således fire danske musikere, elever af Melchior Borchgrevinck, sende ned til Venezia for at studere et år hos Giovanni Gabrieli. Blandt disse var Mogens Pedersen, der atter mellem 1605 og 1609 studerede hos Gabrieli med kongens anbefaling.¹⁹⁾

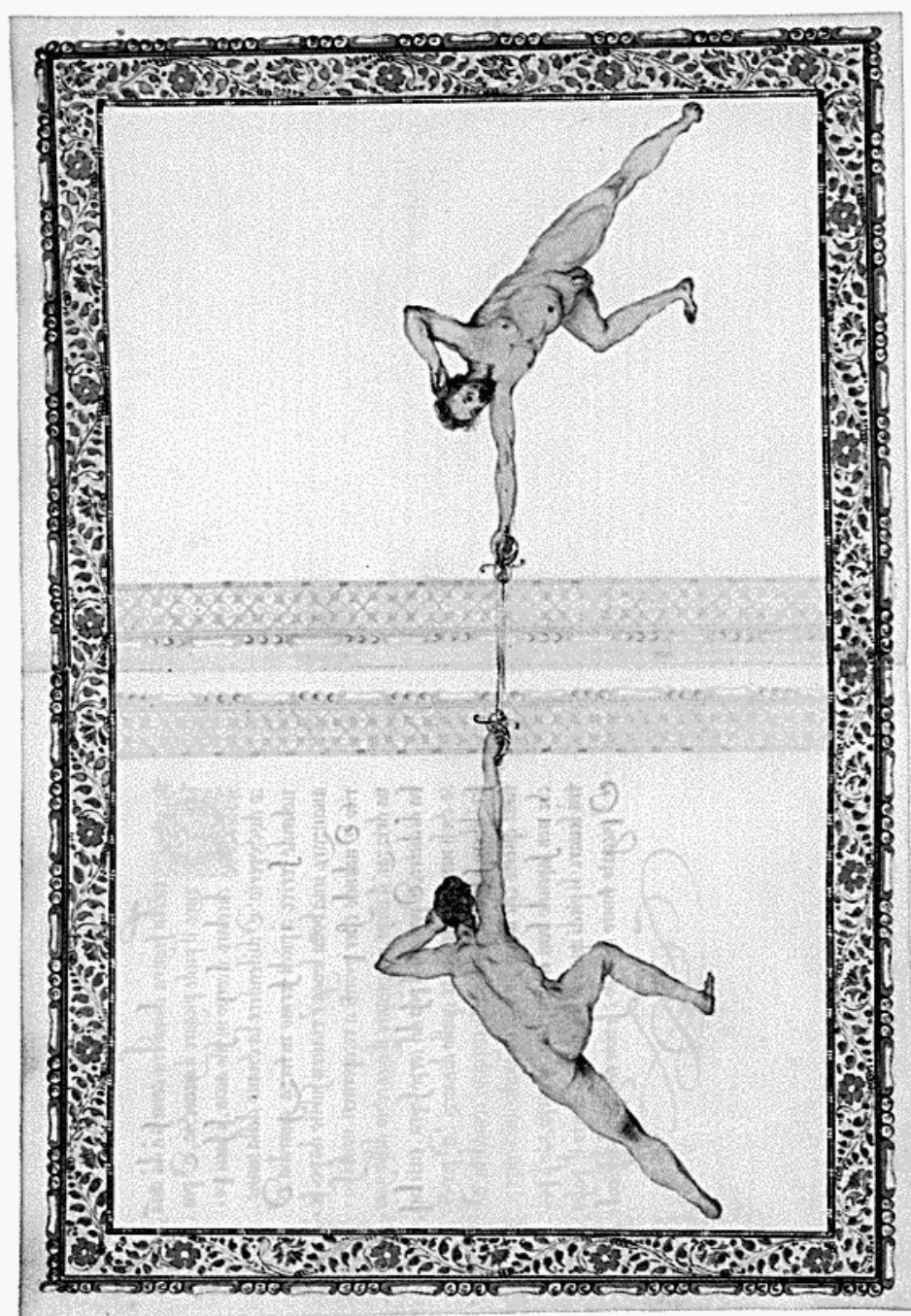
Fabris så positivt på Bertolusis ønske og opfordrede ham til at fremsætte en formel ansøgning til kongen vedrørende ham selv og violinisten Giovanni Giacomo Merlis²⁰⁾ med deres økonomiske forlangende. Det var Fabris selv, som derpå præsenterede ansøgningerne for kongen, der gav ham ordre til at få de to musikere til København med tilsagn om 1000 daler i løn til organisten og 600 til violinisten. Desuden bevilgede kongen dem begge et forskud på 200 daler samt godtgørelse af deres rejseudgifter. Gennem Fabris fik de så deres forskud samt en belønning på 50 daler for at fremskynde afrejsen fra Krakow, og derudover blev der åbnet for kredit hos købmændene Giovanni Battista Nieri i Danzig og Alessandro Rocca i Hamburg samt i andre byer for at lette deres rejse.²¹⁾

I ingen af sine breve havde Fabris undladt at opfordre sine to landsmænd til at skynde sig og til at udvise mådehold med pengene for på den måde at give kongen et godt indtryk fra starten. Men Bertolusi og Merlis gjorde ophold i Danzig en 5-6 uger og benyttede sig rigeligt af kreditten, der var stillet til deres rådighed, idet de brugte ca. 300 daler til beklædning, som aldrig var blevet bevilget. Og da de nåede frem til hoffet godt en måned før Fabris' afrejse fra København, præsenterede de ham for en rejseregning på næsten 200 daler og forlangte sig også betalt for den tid, de havde brugt til rejsen. Hvilket de påstod var skik og brug, men hvad der ifølge Fabris aldrig var blevet aftalt. Således opstod der en længere polemik mellem Fabris og de to musikere, der til trods for at de 5. april 1607 var blevet antaget ved hoffet nægtede at tilbagebetale de udlagte penge og beskyldte Fabris for ikke at have overholdt indgåede aftaler. Bertolusi var navnlig utilfreds med, at han ikke var blevet udnævnt til kapel- og koncertmester – „fordi han ikke behagede hans Majestæt“, kommenterer Fabris over for Charisius. Fabris nævner også, at han havde beværtet dem en månedstid og ved sin afrejse havde hjulpet dem, så de kunne overtage hans lejemål hos Hans Michelburg (dvs. Helsingørtolderen Hans Meckelborg). Til sidst fik han fuld oprejsning i den ærgerlige sag, da de to musikere 1608 måtte vedgå gælden og erklære sig rede til at afbetale den til Rentekammeret i rater på 25 dalere om måneden. Kort efter døde Bertolusi i København den 18. sept., og året efter blev Merlis afskediget fra hof tjenesten den 6. juni 1609.²²⁾

I mellemtiden synes Fabris at have glemt sin hensigt om blot at foretage en kort forretningsrejse til Italien for derpå at vende tilbage til Danmark. I 1607 virkede han som fægtemester i tyske landområder og befandt sig i begyndelsen af 1608 i Frankrig, efter eget udsagn ufrivilligt, fordi de schweiziske og tyrolske pas til Italien var lukkede på grund af voldsomme snefald. På vej fra Strasbourg til indskibning i Marseille gjorde han ophold i Paris – unægtelig en omvej – for at vente på nogle bøger, og her kom ny modgang ham i vejen. Den franske konge havde udstedt en lov, som forbød udførsel af guld og sølv til en værdi af mere end 60-80 scudi, og denne lov holdt ham tilbage. Han ville ikke risikere at få beslaglagt de smykker, han havde fået foræret af adelsmænd, der havde været hans elever i Danmark og Tyskland, eller tvinges til at omsætte dem til penge.

På omstående sider: Fægtescene, til højre i akvarel fra det håndskrevne eksemplar i Gl. kgl. Saml. 1868 4°, til venstre i kobberstik fra den trykte udgave 1606

Det sidste af brevene til Charisius er dateret Paris 9. aug. 1608, da Fabris ventede på en passerseddel, som kun kunne udstedes fra det franske hof, der var flyttet til sommerresidensen på Fontainebleau. Han beklager sig over loven, som hindrede ham i at vende tilbage til sit fædreland, og over varmen, som generede ham. Ja, han beklager sig tilmed over de lektioner, som han stadig er nødt til at give de tyske elever, der kom til hidlokket af hans berømmelse. Og han plages af frygt for at dø på fremmed jord uden at have kunnet nyde frugten af de goder, som han i årenes løb havde samlet sammen under sine ophold i Tyskland og Danmark.

Hermed slutter den bevarede brevveksling, men fra andre kilder vides, at han omsider nåede tilbage til Padova, hvor han genåbnede en fægtesal for elever fra især den tyske nation af studerende adelsmænd. Mellem de private lærere, som gav undervisning i byen i første halvdel af 1600tallet, nævner biskop Tomasini (1654) „Salvator Fabris, den danske konges ridder og lærer“, og den danske adelsmand Henrik Holck skriver, at han 1619 lærte at fægte hos en efterfølger „Herman“ på Salvators skole.²³⁾ Således har berømmelsen atter smilet til den gamle fægtemester, inden han døde 1617 og fik en ærefuld begravelse af sine medborgere.

At der senere skulle være rejst et mindesmærke over ham i Basilica di Sant'Antonio beror på en misforståelse i overleveringen.²⁴⁾ Fabris ry holdt sig ikke længe i hans hjemland, hvorimod det blev stadig mere befæstet og udbredt i Tyskland takket være hans efterfølgere og nye udgaver og tyske oversættelser af fægtebogen frem til 1713.²⁵⁾ Hans fægtebog er derfor blevet betragtet som grundlæggende for udviklingen af fægtekunsten i de lande, som var tysksprogede og påvirket af tysk kultur.

Afhandlingen er oversat fra italiensk af Birgit Bonde Jensen og forkortet af redaktionen, der desuden har tilføjet et par henvisninger i noterne.

NOTER

(1) G. Hergsell: *Die Fechtkunst im XV und XVI Jahrhundert*, Prag 1896, tavle XXXII. – (2) *Men i 1555*, se E. Castle: *Schools and Masters of Fence, from the Middle Ages to the Eighteenth Century*, London 1885 [1884], s.111. – (3) Jvf. J. Gelli: *L'arte dell'armi in Italia*, Bergamo 1906, s.18. – (4) Jvf. J. Gelli: *Bibliografia generale della scherma con note critiche, biografiche e storiche*, Firenze 1890, s.75-80, som citerer Henri de Saint Didier (1573) og Arsène Vigeant (*La Bibliographie de l'Escrime ancienne et moderne*, Paris 1882); desuden Hergsell (note 1) s.317. – (5) En anden mulighed for identifikation er Wörden, der ligesom Bremervörde lå i Niedersachsen. – (6) Universitetsbiblioteket i Lund, De la Gardieska samlingen, Släktarkiven, Barnekow, III, 3, Chr. Barnekow m.fl. (microfilm i Kgl. Bibl., Ms. micro 1012). – (7) Om Barnekow og hans rejser se foruden Vello Helk: *Dansk-norske studierejser fra reformationen til enevælden 1536-1660*, Odense 1987, s.160, G. Migliorato: *Vicende e influssi culturali di Giacomo Castelvetro (1546-1616) in Danimarca*, i: *Critica Storica* XIX, 1982, s.272-96. – (8) Den tyske nation bestod af studerende ikke alene fra de tysktalende lande, men også fra f.eks. Ungarn, Skandinavien og Nederlandene. Nogle oplysninger foreligger på dansk i K. Carø: *Danske og norske studerende i Padua 1559-1615*, i: *Personalthistorisk Tidsskrift* 6. Række IV, 1913, s.201-10. – (9) *Atti della Nazione Germanica Artista nello Studio di Padova a cura di A. Favaro II*, Venezia 1912 (*Monumenti Storici pubblicati dalla R. Deputazione Veneta di Storia Patria XX. Serie I: Documenti XV*), s.5f. – (10) M. de Montaigne: *Oeuvres complètes. Journal de voyage en Italie*, ed. A. Armaingaud, I, Paris 1928, s.144; jvf. i samme *Essais*: „Nous allons apprendre en Italie à escrimer“.

(11) Meddelelser fra Rentekammerarchivet udg. af Joh. Grundtvig, Kbh. 1872, s. 139 og 199. – (12) Mere udførlig beskrivelse i *Dansk Boghaandværk gennem Tiderne* [udstillingskatalog red. af Palle Birkelund], 1949, s. 26f. – (13) Rigsarkivet, T.K.U.A., Speciel Del, Italien, A III, Diverse 7, 1562-1766: *Forskellige Akter og Dokumenter, Breve fra forskellige 1627-1734*. – (14) Rigsarkivet, T.K.U.A., Alm. Del I indtil 1676, 9: Latina 1600-1615, bl. 167r-68r. Formelt ophørte hans hof tjeneste 20. april 1607, se henv. i note 11. – (15) Brevene findes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1305 2°. – (16) Anatomen og kirurgen Jessensky blev senere rektor ved universitetet i Prag og blev som en af lederne af den bøhmiske opstand 1618-20 henrettet 1621. – (17) *Atti etc.* (note 9) flere steder; jvf. *Personalthistorisk Tidsskrift* 6. Række IV, 1913, s.206. – (18) Vedrørende Bertolusi henvises til *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* ed. by S. Sadie II, London 1980, s.641, og R. Eitner: *Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten* II, Leipzig 1900, s.7f. – (19) Angul Hammerich: *Musiken ved Christian den Fjerdes Hof*, Kbh. 1892, s.34-37, 104f og 188. – (20) Om Merlis se Eitner (note 18) VI, Leipzig 1902, s. 443.

(21) Nieri fra Lucca er omtalt i R. Mazzei: *Traffici e uomini d'affari italiani in Polonia nel Seicento*, Milano 1983, s.55, og H. Samsonowicz: *Relations commerciales entre le Baltique et la Méditerranée aux XVIe et XVIIe siècles. Gdansk et l'Italie*, i: *Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel I: Histoire économique du monde méditerranéen 1450-1650*, Toulouse 1973, s.539. – (22) Jvf. Hammerich (note 19) s. 39f og 212. – (23) J.P.

Tomasini: *Gymnasium Patavinum*, Udine 1654, s.133f; Henrik Holcks optegnelser i *Historisk Tidsskrift* 5. Række IV, 1883-84, s.666. – (23) Overleveringen synes at skyldes en misforståelse af Hynitzch's ord, citeret af Hergsell (note 1) s.370; der findes i dag ikke noget mindesmærke over Fabris i Basilica di Sant'Antonio, og der er heller ikke spor af et sådant i de trykte fortegnelser over indskrifter af Tomasini (1649), Salomoni (1701-08) eller Gonzati (1852-53). – (24) Senere udgaver af „De lo schermo overo scienza d'arme“ anføres i Hergsell (note 1) s.309f og i C.J. Ballhausen og Paul Johansen: *The-saurus Librorum Danicorum* 17. århundrede: Den lærde tid, Kbh. 1990, nr. 456. Poul Torné, der har skrevet om fægtebogen i: *Philobiblon* IV, 1951-52, s.119-25, har påvist, at en udgave med trykangivelsen Padova 1624 blot er et nyt titeloplæg af udgaven trykt i København 1606 med omtrykt titel og overklæbning af kolofonen, der bærer Henrik Waldkirchs navn.